

Басюк Н. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка;
natabasyuk@ukr.net

ПРАКТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкривається проблема підвищення мотивації до навчання у майбутніх учителів початкової школи засобами залучення позитивних емоцій, створення емоційно насиченого навчального середовища. Автором перераховано чинники розвитку мотивації до навчання у студентів-бакалаврів. Описано досвід розв'язання окресленої проблеми у Житомирському державному університеті на прикладі здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньою програмою «Початкова освіта».

Ключові слова: мотив; мотивація; інтерес до навчання; інтелект; емоції; емоційний інтелект; форми і методи підвищення мотивації; майбутні вчителі початкової школи.

Abstract. The article reveals the problem of increasing motivation for learning among future primary school teachers by means of attracting positive emotions and creating an emotionally rich learning environment. The author lists the factors of motivation development for studying in bachelor's students. The experience of solving the outlined problem at Zhytomyr State University is described using the example of higher education applicants studying in the educational program "Primary Education".

Keywords: motive; motivation; interest in learning; intelligence; emotions; emotional intelligence; forms and methods of increasing motivation; future elementary school teachers.

Проблема підвищення у студентів мотивації до навчання залишається однією з найгостріших питань у закладах вищої освіти. Це пов'язано не лише зі зростанням вимог суспільства до вчителя, яке хоче бачити у ньому такі якості як професіоналізм, компетентність, активність і творчість, але і зі зміною світоглядних позицій студентської молоді і повномасштабною війною в Україні. Одним з найбільших викликів для викладачів стало те, що з початком війни активність студентів помітно знизилась. Якщо мотивація до навчання «шкутьилгала» і в мирні часи, то зараз ситуація лише ускладнилася. В умовах тривоги і стресу через війну у здобувачів вищої освіти спостерігаються проблеми з пам'яттю і концентрацією уваги, з'являються втрата сил, бажання щось робити, апатія, виникають труднощі в засвоєнні навчального матеріалу, поведінково-емоційні проблеми. Усе це загалом негативно впливає на здатність навчатися, адже для того, щоб зосередитись на сприйнятті нових знань, їх опрацюванні, потрібен стабільний режим. В умовах, коли мозок пильнує зовнішні звукові

сигнали на предмет потенційної небезпеки, погіршуються процеси запам'ятовування. Тривожні новини, обстріли, повітряні тривоги, необхідність переховуватися в укриттях, порушений життєвий ритм створюють колосальне стресове навантаження на здобувачів освіти. Частина студентів взагалі не розуміє, як і навіщо вчитися, якісно готувати завдання, коли майбутнє невизначене. Це, відповідно, позначається на мотивації, породжує нездатність працювати через емоційні переживання, низьку включеність в процес навчання і бездіяльність.

Отже, фактор мотивації для успішного навчання є ключовим, і головне завдання, що постає перед закладом вищої освіти - посилювати у студентів мотивацію до навчання.

Для того, щоб визначитися з практичними аспектами мотивації, потрібно, на нашу думку, перш за все, з'ясувати, який зміст включає у себе поняття «мотив» і «мотивація».

Термін «мотив» походить від лат. *movere*, що означає «приводити в рух», «штовхати»; від фр *motif* – «спонука». У психолого-педагогічній літературі мотив трактується як спонука до дії, пов'язана із задоволенням певних потреб; як сукупність психологічних умов, що викликають цілеспрямовану активність особистості; як причина, поштовх до дій і вчинків; як процес, стан, властивість особистості.

В основі мотивації лежить сукупність психічних процесів (мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, схильності, емоції, мотиваційні установки), які збуджують до активності, заряджають енергетичним імпульсом та обумовлюють поведінку людини. Як бачимо, мотивація об'єднує різноманітні спонукання в єдину структуру. Це, свого роду, рушійна сила, що утворюється як результат розумових дій і є стійким емоційним станом, який активізує і спрямовує поведінку людини на конкретний результат. Уміння мотивувати себе та інших до діяльності, конструктивно керувати емоційною сферою, ефективно використовувати емоції у досягненні цілей, здійснювати рефлексію – необхідні навички емоційного інтелекту, які так потрібні у вчительській професії.

Важливо розрізняти внутрішню та зовнішню мотивацію. Студенти з внутрішньою мотивацією виконують роботу заради неї самої, тому що вона їм подобається, тому що вони вчать або тому що вони відчують себе успішними людьми. Пізнавальна діяльність приносить їм емоційне задоволення. Студенти з зовнішньою мотивацією мотивовані іншими цілями: отриманням гарної оцінки, диплому, стипендії, схваленням, визнанням товаришів, викладачів, виконанням навчальних вимог. При цьому зміст навчання не становить для них особистої цінності. Здобувачі вищої освіти з недостатньо сформованою внутрішньою мотивацією орієнтуються переважно на зовнішні чинники в процесі навчання, не

достатньо розуміють значення навчальних дисциплін для оволодіння майбутньою професією і, відповідно, втрачають інтерес до освітніх компонент, які вивчають. У такому випадку не можна говорити про повноцінний розвиток особистості вчителя та його становлення як професіонала.

Мотивація надає сенс процесу навчання, стимулюючи бажання та інтерес до здобуття нових знань. Від неї залежить успішність студента, глибина його знань, особистісне та професійне зростання, бажання та здатність навчатися упродовж усього життя.

Розвиток мотивації студентів до навчання залежить від багатьох чинників, серед яких можна виділити такі:

- бачення і усвідомлення студентами близьких і віддалених цілей навчання;
- зміст навчального матеріалу та організація освітньої діяльності (важливість і цікавість матеріалу, доступність і зрозумілість, можливість вибору освітніх компонент);
- використання інноваційних та інтерактивних форм, методів навчання, командна взаємодія;
- організація і здійснення індивідуальної та консультативної роботи;
- доброзичливий психологічний клімат;
- високий рівень професіоналізму викладача, який передбачає наявність у нього вміння і бажання навчати, поважливе ставлення до студента як до компетентної особистості, зацікавленість успіхами студентів;
- входження в професійну діяльність.

Для мотивації стратегічно важливі такі компоненти, як інтерес, увага та впевненість. Тому у Житомирському державному університеті імені Івана Франка використовуються різноманітні методи і прийоми, які базуються на цих компонентах. Розглянемо деякі з них на прикладі студентів, які навчаються за освітньою програмою «Початкова освіта».

Уже з перших занять першокурсники дізнаються про особливості майбутньої професії вчителя початкової школи, її зміст та завдання, роль першого вчителя у формуванні особистості дитини, професійно значимі якості особистості педагога. Особливий інтерес у них викликають конкретні приклади з робочих буднів учителя початкової школи. Це посилює бажання оволодіти педагогічною професією і педагогічною майстерністю. Цікавим для студентів є перегляд фільмів про школи 60-70-их років, пошук психолого-педагогічних помилок у спілкуванні вчителя з учнями, порівняння освіти минулого з Новою українською школою.

Для того, щоб стимулювати зацікавленість студентів до вивчення освітніх компонент, у своїй діяльності використовуємо форму роботи, яку ми назвали «Досягатор». Вона полягає в тому, що на початку вивчення навчальної

дисципліни студент отримує перелік завдань для самостійної роботи, які обов'язкові у виконанні і приносять додаткові бали. Наприклад, приступаючи до вивчення освітньої компоненти «Вступ до спеціальності» (1 семестр, 1 курс), майбутні вчителі отримують завдання – прочитати твори В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» і А. Макаренка «Педагогічна поема». Якщо початок читання видається легко й натхненно, то поступово мотивація може згасати. Щоб утримати інтерес студентів, використовуємо буктрейлер або пропонуємо студентам, які випередили інших у прочитанні, скласти власний буктрейлер для своїх одногрупників. Буктрейлер – це короткий відеоролик за мотивами книги. Основне його завдання – яскраво й образно розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати читача, спонукати до прочитання. Важливо у сценарій буктрейлеру внести інтригу і вибудувати сюжет таким чином, щоб читачеві неодмінно захотілося дізнатися, що ж буде далі. А дізнатися можна, лише прочитавши книгу. Це, свого роду, рекламний хід, який привертає увагу до тексту через залучення візуальних засобів.

На практичних заняттях зі «Вступу до спеціальності» студенти-бакалаври знайомляться з науковою літературою з питань педагогічного спілкування, самовиховання й самоосвіти, розвитку у собі педагогічно значимих якостей і властивостей. Опрацьовану літературу потрібно не тільки презентувати аудиторії у незвичайний спосіб (у формі розроблених рекомендацій, складених блок-схем), а ще й «випробувати» рекомендації науковців на собі та розповісти про досягнуті результати. Тобто, книжкові рекомендації на кшталт «як розвинути критичне мислення», «як покращити властивості уваги», «як стабілізувати емоційну сферу», «як перебороти у собі страх публічних виступів» потрібно відпрацювати на собі, а потім доповісти щодо їх ефективності чи неефективності.

Складне й нецікаве конспектування першоджерел можна замінити формою конспекту Корнелльського університету (приватний університет, розташований в місті Ітака (штат Нью-Йорк, США)). Такий вид конспектування дозволяє виділити основне й другорядне, визначити ключові поняття і з'ясувати їх зміст, засвоїти наукову термінологію, систематизувати знання.

Назва першоджерела		Дата
Основні питання	Дефініції. Приклади. Деталі. Цікаві факти. Парадокси. Корисна інформація.	

*Рис. 1. Приклад конспектування першоджерел
(за методом Корнелльського університету)*

Непоганим активатором розумової діяльності студентів є так звані «провокаційні пастки». Викладач пропонує задуматись над змістом суперечливих тверджень і або погодитись, тобто навести переконуючі аргументи на захист своєї думки, або ж спростувати їх, тобто аргументовано переконати у їх хибності. Наприклад, «авторитарний стиль спілкування – найефективніший стиль педагогічного спілкування, оскільки він показує, хто в класі головний», або «вчителем працює тільки невдаха», або «навіщо розвивати критичне мислення, коли достатньо і кліпового».

Відомо, що фундаментом мотивації є інтерес. Основну роль у розвитку інтересу до навчання відіграє створення проблемних ситуацій, зустрічі студентів з труднощами, які вони не можуть вирішити, використовуючи наявний запас знань. Зіткнувшись з труднощами, вони переконуються в необхідності їх поповнення або їх творчому застосуванні у нестандартній новій ситуації. Відчуття нестачі знань та потребу у їх поповненні допомагають різноманітні конкурси, квести, інтелектуальні змагання, вікторини, дебати, дискусії, командна взаємодія. Вони підвищують задоволеність студентів від навчання та сприяють розкриттю їхнього потенціалу й роблять навчання більш інтерактивним.

Цікавою є тільки та робота, що вимагає постійної напруги. Якщо навчальний матеріал засвоюється без напруження, легко, він не викликає інтересу. Однак труднощі мають бути переборними, в іншому випадку інтерес швидко зменшується. Подолання труднощів лежить в основі виникнення інтересу до навчання.

Загалом, потрібно сказати, що навчання ніколи не буває справою чистого інтелекту. Воно завжди включає емоційні та вольові процеси, які впливають на освітній результат. Пізнавальний інтерес студентів тісно пов'язаний з емоціями. Якщо він присутній, навчання супроводжується захопленням, емоційними підйомами, радістю від успіху, подальшим бажанням вчитися. Більше того, науковці [1] стверджують, що в основі формування позитивної мотивації до навчання у здобувачів освіти є управління їх емоціями. Навчальний матеріал, який викликає емоції радості, подиву, несподіванки, відкриття, міцно запам'ятовується, допомагає захопити увагу студентів та утримувати її впродовж заняття.

Так, на заняттях з «Методики навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (3 курс), перш ніж впроваджувати інтерактивні форми й методи навчання в урок, майбутні вчителі практикують їх дію на собі. Для прикладу наведемо використання цікавого методу розвитку критичного мислення РАФТ – метод, який все більше набуває популярності серед вчителів початкової школи. Для

початку студенти знайомляться зі змістом і призначенням методу. РАФТ – аббревіатура з англійських слів:

r – role (роль)

a – audience (аудиторія)

f – format (форма)

t – topic (тема)

Схематично складання тексту можна зобразити у вигляді схеми: хто? кому? у якій формі? що може сказати?

Покажемо на прикладі української народної казки «Котик і Півник». Перше повідомлення РАФТ зустрічаємо у тексті казки:

Котику-братику,
Несе мене лиска
По каменю-мосту.
На своєму хвосту.
Порятуй мене!

Завдання для студентів: від імені головних персонажів казки скласти повідомлення-РАФТ (оголошення, SMS-повідомлення, лист, усне звернення, розписку). Приклади повідомлень РАФТ, які складали студенти спеціальності «Початкова освіта»:

Оголошення від Котика:

Шановні жителі села Лісове! Мого друга Півника викрали! У нього руде пір'ячко, довгий хвостик, дзвінкий голос. Якщо ви були свідком його викрадення або щось чули, зателефонуйте мені за номером 096 55 43 21 або в поліцію за номером 102.

SMS-повідомлення від лисеняти Пилипка і його сестер:

Мамо! Ми дуже голодні, хочемо їсти. Принеси нам щось смачненьке на вечерю. Уже вбираємо картоплю до м'яса.

SMS-повідомлення від лисенятка Пилипка

Мамо! Усі мої четверо сестричок-лисичок вийшли надвір, бо звідти лунала дивовижна музика. Їх уже довго немає. Не знаю, що робити. Відгукнись!

Заява в поліцію

Пропали діти: чотири маленьких лисички та лисенятко. Лисички були одягнені у зелені спіднички та вишиванки. Лисенятко відгукується на ім'я Пилипко. Зникнення дітей виявила о четвертій годині після полудня. Підозрюю у викраденні дітей і скоєнні злочину Котика. Прошу піймати злочинця.

Стурбована мати Лисиця.

Лист-подяка від Півника

Мій любий друже Котику-братику! Я люблю тебе безмежно і вдячний тобі за порятунок. Мені було сумно, коли ти пішов на лови. Так захотілося золотої

пшениці і медяної водиці, що я не втримався і вийшов на двір. Не послухався тебе. І мало не став вечерею хитрої Лисички. Запам'ятаю на все життя – не потрібно ризикувати: життя – найдорожче, що я маю!

Твій Півник.

Необхідною умовою для стимулювання пізнавального інтересу та підвищення мотивації до навчання є можливість проявити самостійність та ініціативність. Цьому допомагають метод проектів, сюжетно-рольові, ділові ігри, створення лепбуків, лепбоксів, практична робота, проведення дослідів, виготовлення саморобних наочних посібників, використання творчих завдань (складання кросвордів, чайнвордів, загадок). Наприклад, вивчаючи «Методику інтегрованого курсу «Я досліджую світ» третьокурсники розробляють проекти «Моє місто», «Вулицями міста Житомира», складають дерево свого роду, створюють сімейний герб, організовують колективно творчі справи, здійснюють театралізацію, виготовляють лепбуки, лепбокси, створюють комікси, складають сторітелінги, проводять ток-шоу та багато іншого. Використання різноманітних методів і форм робить процес навчання цікавим, захоплюючим, сприяє розумінню студентів того, що їхні знання є потрібними для майбутньої професії.

Цінний вплив на підвищення мотивації до навчання має квазіпрофесійна діяльність, у ході якої імітується або фрагмент уроку, або робота на уроці над певним завданням, або відтворюється увесь урок. Майбутній учитель засвоює й актуалізує отримані раніше знання, бачить потребу в їх поповненні. А основне – розуміє практичну значимість та перспективу застосування знань. Особливий інтерес викликає проведення нестандартних уроків: урок-суд, урок-подорож, урок-казка, віршовані уроки тощо.

Сучасна студентська молодь не може уявити своє життя без соціальних мереж. Тому це можна використовувати в користь: рекламувати заняття в соцмережах, створюючи імітацію трейлерів з цікавими аспектами майбутнього заняття. Або ж використовувати як систему стимулів і винагород, коли у соціальній мережі викладається пост про цікаве заняття або успіхи студентів на занятті. Така практика дозволяє студентам пережити ситуацію успіху, відчувати почуття гордості за пророблену роботу, розвиває ззовні ті імпульси, які індукують мотивацію. Навіть коротка розмова викладача зі студентом, привітання за чудово виконану роботу наприкінці заняття гарантовано викличе позитивні емоції і підштовхне до подальших звершень,

Підсумовуючи викладене вище, приходимо до висновку, що немає єдиного чудодійного методу підвищення мотивації до навчання у здобувачів вищої освіти. Єдино правильним і універсальним правилом, яке варто пам'ятати у роботі з майбутніми вчителями початкової школи – це вплив на емоційну сферу, створення у них позитивних емоційних станів, розвиток відчуття впевненості та

успішності, встановлення важких, але досяжних цілей, створення атмосфери здорової конкуренції, щоденне використання творчих завдань та інноваційних форм роботи, які дозволять підтримувати мотивацію до навчання, а отже й професійну мотивацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зарицька В. В. Психологія розвитку емоційного інтелекту у системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Запоріжжя, 2012. 40 с.